

Л. В. Гаврилова,
аспірант кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ В КРАЇНАХ ІЗ РОЗВИНУТОЮ ЕКОНОМІКОЮ

L. Gavrilova,
post-graduate student of the Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

BUDGETING IN ADVANCED ECONOMIES

У статті узагальнено досвід формування бюджету як одного з вагомих інститутів забезпечення економічного зростання в країнах з розвинутою економікою. Розглянуто програмно-цільовий метод планування бюджету в зарубіжних країнах, який забезпечує взаємозв'язок між використаними фінансовими ресурсами та отриманими результатами, сприяє підвищенню рівня ефективності використання бюджетних коштів. Визначено, що світовий досвід показує, що розроблення та реалізації основних пріоритетів бюджетної політики здійснюється із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її територій, галузей економіки; пріоритетним напрямом бюджетної політики зарубіжних країн є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової збалансованості. Показано, що на цьому етапі розвитку державних фінансів у країнах з розвинутою економікою простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками шляхом підвищення якісного рівня середньострокового бюджетного планування.

The article summarizes the experience of budgeting as one of the most important institutions for ensuring economic growth in developed economies. The program-target method of budget planning in foreign countries is considered, which provides an interconnection between the financial resources used and the results obtained, promotes an increase in the level of efficiency of using budget funds. It is determined that world experience shows that the development and implementation of the main priorities of fiscal policy is carried out taking into account the peculiarities of socio-economic development of the country, its territories, branches of economy; the priority direction of the fiscal policy of foreign countries is to ensure the stability of the public finance system, and to promote the achievement of financial equilibrium. It is shown that at this stage of development of public finances in developed countries there is a tendency towards corresponding changes in the management system of budget expenditures by improving the quality level of medium-term budget planning.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система країни, формування бюджету, бюджетна політика, бюджетне регулювання.

Key words: budget, budget system of the country, budget formation, budget policy, budget regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток системи формування бюджетної політики має здійснюватися обґрунтовано та системно, у тому числі у сфері державних доходів, видатків, міжбюджетних відносин, інституційного бюджетного середовища. Доцільним є формування прагнення до дотримання у бюджетному процесі загальних принципів, які запровадженні в розвинутих країнах, зокрема, чітко сформульовані цілі бюджетної політики, умови макроекономічного розвитку і його перспективи, основні очікувані економічні результати, що сприятиме формуванню бюджетної системи, яка достатньою мірою відповідатиме вимогам її адаптації до потреб розвитку суспільства.

З метою посилення результативності бюджетної політики важливим є розвиток положень щодо підвищення дієвості механізму державного фінансового регулювання соціально-економічних відносин. Потребують поглибленого дослідження з урахуванням зарубіжного досвіду питання впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку бюджетних відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі. Питання формування та удосконалення бюджетної політики досліджуються у працях вітчизняних вчених: І. Запатріної [2], Л. Лисяк [1], М. Карліна [3], В. Макогон [4], А. Мярковського [5], І. Лютого, І. Чугунова [6—8] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення та систематизація системи формування бюджету в країнах з розвинутою економікою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У багатьох країнах із розвинутою економікою розвиток державного управління у сфері надання суспільних, державних послуг, спрямованих на кінцевий резуль-

тат, є чітко визначеною тенденцією на протязі останніх років. Програмно-цільовий метод бюджетування, який забезпечує зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами від їх використання, регулює розподіл бюджетних коштів між програмами на основі вимірюваних результатів, сприяє більшій ефективності та прозорості, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів. Мета програмно-цільового методу бюджетування полягає, в першу чергу, в забезпеченні використання державних коштів протягом заданого періоду для надання державою конкретних послуг. Програмно-цільовий метод як інструмент бюджетного регулювання дозволяє чітко встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень, а також отримати інформацію від громадян про рівень наданих послуг. Кожна країна має свої особливості при впровадженні системи програмно-цільового бюджетування, однак низка підходів та принципів є загальними. В якості інструменту звітності органів державного управління перед суспільством застосовується система показників ефективності та результативності бюджету. Встановлена система показників бюджету служить інструментом звітності органів державної влади перед населенням країни. Необхідність звітування перед громадськістю закріплені на законодавчому рівні, також існує громадський контроль в особі професійних об'єднань, асоціацій, рад, рекомендації яких виконуються суб'єктами суспільних фінансів. Звіти по системі показників ефективності та результативності бюджету є відкритими для суспільства, публікуються у засобах масової інформації та публічно обговорюються. Планування спрямування фінансових ресурсів у майбутніх періодах здійснюється з врахуванням результатів розрахунків показників ефективності та результативності бюджету звітуємого періоду.

Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства у розвинутих країнах враховує необхідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у країні, рівня задоволення суспільних потреб. Функція бюджетної політики є комплексною, вона поєднує як фіскальну, так і регулюючу складові. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів [7].

Вперше програмне фінансування було запроваджено у середині двадцятого століття у Сполучених Штатах Америки, зокрема за ініціативою департаменту оборони започатковано програмно-цільовий метод бюджетування, після чого було задекларовано впровадження такої практики в усіх підрозділах державного управління. У бюджетному процесі цієї країни бюджетування, орієнтоване на результат, має достатню історію. Тридцять років зусиль щодо здійснення бюджетних нововведень при удосконаленні управління програмами і прий-

нятті бюджетних рішень не завдали значного впливу на покращання якості бюджетного процесу. Лише із прийняттям на початку 90-х років минулого століття Закону "Про оцінку результатів діяльності державних установ" та інших законодавчих актів у сфері державного управління було сформовано загальну систему державного управління за результатом, яку підтримав Конгрес. Відмінність цих ініціатив від попередніх реформ полягала в тому, що вони були систематизовані у прийнятому законі; цим законом встановлено базові засади управління, орієнтованого на результат у виконавчих органах державної влади. Сутність їх звелась до таких головних вимог: визначення стратегічних цілей на рівні діяльності міністерств; встановлення тактичних, річних цілей; звітування перед Конгресом щодо результатів досягнення визначених цілей. Розроблення загальнодержавного стратегічного плану законом не передбачається, але натомість від міністерств вимагається формування індивідуальних планів діяльності, що подаються до Конгресу разом з деталізованими бюджетними документами щодо розподілу бюджетних коштів. Упродовж бюджетного процесу Адміністративно-бюджетне управління, на яке покладається важлива роль щодо перегляду, координації і навіть окреслення стратегічних планів, за необхідності переглядає стратегічні плани органів влади протягом року. Законом визначено декілька видів цілей, що мають бути зазначені у стратегічному та річному плані. Ієрархічна структура цілей будується починаючи із загального кінцевого результату діяльності міністерства і закінчуючи окремими цілями щодо вироблення продукту, послуги. Стратегічний план окреслює цілі щодо кінцевого результату, натомість у річному виконавчому плані встановлюються короткострокові цілі, пов'язані з результатом річного виконання. При формуванні плану виділяють цілі кінцевого результату і проміжного результату, які відображають часткове виконання кінцевої мети.

Прийняття закону мало на меті запровадження фундаментальних змін у бюджетному плануванні. Ті зміни у формуванні і виконанні бюджету, що відбувалися до цього, підготували підґрунтя до запровадження бюджетування, орієнтованого на результат і сприяли створенню дієвого механізму підзвітності. Закон став важливою реформою, що надає важливе значення програмній ефективності, якості надання суспільних послуг і спроможності реагування влади на потреби споживачів, громадян країни. Досвід застосування цього закону є в цілому успішним, незважаючи на деякі проблеми. У переважній більшості установи добросовісно дотримувалися закону, зосереджуючи увагу на результатах виконання програм. Установи поступово накопичували досвід у виробленні даних щодо виконання бюджетних програм та формуванні показників, що забезпечило наявність необхідної інформації для аналізу. Більшість установ виявляють свої наміри мислити категоріями кінцевого результату, що засвідчують цілісні стратегічні плани, які розробляються і виконуються. Поряд із прийняттям закону, одним із перших кроків уряду в напрямку запровадження бюджетування, орієнтованого на кінцевий результат, та спроби встановити тісний зв'язок між результатом виконання програм і розподілом бюджетних коштів, була розробка методичного керівництва для

оцінки програм Федерального уряду, яке має назву інструмент ранжування на основі оцінки програм. Ця методика допомагає установам визначити особливості виконання програм з метою зосередження уваги і зусиль на покращенні виконання програм. Оцінка виконання федеральних програм за вказаною методикою і формування пропозицій щодо покращення результативності програм є обов'язковим елементом бюджетного процесу і має конкретне застосування та строки виконання. Зазначена методика використовується установами при щорічному складанні виконавчого бюджету — плану діяльності установи, що охоплює два попередніх роки, поточний бюджетний рік, плановий рік і два наступних роки та річного звіту про діяльність. На основі результатів оцінювання бюджетних програм відповідно до такої методики установи реалізують плани щодо удосконалення виконання кожної бюджетної програми. Результати цих заходів, а також їхній вплив на поліпшення ефективності і результативності виконання програм зазначаються у річному звіті про діяльність. Важливим є забезпечення узгодженого підходу до оцінювання і ранжування програм федерального уряду, що дозволяє оцінювати ефективність програми за значною кількістю ознак, починаючи із формування мети, розроблення проекту програми і закінчуючи питаннями належного виконання та досягнутими результатами. При оцінюванні програм особлива увага приділяється взаємозв'язку стратегічного, річного і програмного планування. Ефективними визнаються програми, які реалізують завдання для досягнення кінцевої мети, підвищують результативність через досягнення більших результатів, благ при запланованому обсязі фінансових ресурсів. Вимірники результативності відображають економічність та ефективність закупівель, використання і управління ресурсами для досягнення програмних цілей, виробництва програмного продукту; створення та запровадження нових підходів для покращення розробки проекту програми, створенні і постачанні товару, послуги суспільству, споживачам або одержувачам благ в цілому; ефективність від проведених змін, покликаних знизити вартість товару, послуги, підвищити продуктивність [3].

У Франції поетапно вводиться в дію законодавство, яке регулює бюджетний процес в країні, визначається структура нової системи бухгалтерського обліку: реалізуються його окремі положення; визначають цілі і програми та структура нової системи бухгалтерського обліку; відбувається повне запровадження цього закону. Введення в дію закону вимагає змін в бюджетній політиці, сформованій у контексті бюджетної системи, заснованої на бюджетному контролі, результативності і відповідальності керівників; удосконалення системи державного фінансового контролю, запровадження показників результативності використання бюджетних коштів, посилення відповідальності керівників бюджетних установ. Бюджетне реформування виступає вагомим інструментом реформування державного управління як на загальнодержавному, так і на територіальному рівнях. Законодавчо визначено стандарти представлення бюджету та ведення бухгалтерського обліку для всіх організацій бюджетного сектору, які передбачають збалансованість бюджету, щорічність складання,

загальність, поділ поточного та капітального бюджетів. З метою забезпечення дієвого контролю з боку держави та суспільства регіональні та муніципальні органи влади повинні слідувати законодавчо визначеним стандартам формування бюджету, забезпечувати оприлюднення різних документів, що характеризують їх діяльність. Систему жорсткого контролю за дотриманням державних стандартів забезпечують так званий громадський бухгалтер, як внутрішній контролер та представник держави на кожній території, як зовнішній контролер. В залежності від розмірів муніципальних інститутів, формуються звітні документи, так, муніципалітети з населенням більше десяти тисяч людей повинні надавати фінансові звіти по одинадцяти фінансовим показникам, щорічний фінансовий звіт про діяльність всіх муніципальних компаній; найменші муніципалітети повинні звітувати по шести фінансовими показниками і надавати характеристику боргу станом на кінець року. Такі показники включають: поточні витрати, прямі податкові доходи, капітальні витрати, боргове навантаження, субсидії, частка витрат на зарплату та нарахування на неї у структурі поточних витрат із розрахунку на душу населення. Застосування ідентичних показників дозволяє порівнювати між собою фінансові результати діяльності регіональних та муніципальних органів влади.

У Великобританії рівень централізація державних фінансів є одним із самих високих у світі. Більш ніж дві третини податків акумулюються в державному бюджеті. Фінансові державні ресурси перерозподіляються між місцевими органами влади через виділення цільових грантів, дотацій, субсидій, з врахуванням національних пріоритетів при формуванні бюджетів та планів розвитку, що надає можливість державі проводити єдину фінансово-економічну політику. Проведений у кінці 80-тих років минулого століття аналіз ефективності управління державними фінансами та заходів по його удосконаленню став початком реформи державного управління, яка здійснювалась поетапно шляхом реорганізації державних закладів, місцевих органів влади, запровадження принципів ринкової конкуренції у наданні бюджетних послуг. За наслідками оцінки державних видатків розглянуто питання розподілу бюджетних ресурсів у розрізі видатків, залежності між виділеними коштами та якістю надання державних послуг, розроблено відповідні стандарти обсягу і якості, показники результативності. Пріоритети державної, регіональної політики є орієнтирами для спрямування бюджетних видатків, які мають безпосередній зв'язок із функціями, програмами, послугами, видами діяльності та їх результатами. Програмний метод планування є основним, планування здійснюється через співставлення пріоритетів та очікуваних результатів; при плануванні та здійсненні контролюючих заходів урядом вважається за необхідне дотримання певних правил, наприклад, позики здійснюються лише з метою інвестицій, не допускається фінансування поточних видатків за рахунок позик; відношення суми державного боргу до внутрішнього валового продукту повинно утримуватися на сталому доцільному рівні; у планах видатків невикористані залишки коштів одного бюджетного періоду дозволяється переносити на інший бюджетний період. Державними органами управління розробляються річні та стратегічні — на п'ять років плани діяльності. Якщо річний

план діяльності містить стратегічні пріоритети та поточні цілі, які досягаються протягом фінансового року і мають визначені кінцеві результати, то у стратегічні плани включаються переліки пріоритетів діяльності, орієнтованих на досягнення певних кінцевих результатів. Розпорядники бюджетних коштів отримали більшу самостійність в оперативному управлінні, за умови дотримання лімітів загальної суми бюджетних асигнувань на певні функції та види діяльності, чим створено підґрунтя для більш раціонального використання бюджетних ресурсів. У частині виконання контрольних функцій віддається перевага попередньому внутрішньому контролю та поточному моніторингу. Стандарти надання суспільних послуг використовуються на національному та місцевих рівнях для визначення форми та механізму надання цих послуг. Аналіз кожної послуги повинен показати, наскільки місцеві адміністрації дотримуються принципів постійного підвищення результативності [4].

Австралією розпочато реформування системи державного управління, в першу чергу, шляхом реорганізації державних закладів, державної служби, відносин у галузі державних фінансів, удосконалення управлінської персоналом. Бюджетна реформа стала складовою загальних реформ державного сектору. Концепцією "Про реформування державного сектору", прийнятою урядом змінено підходи до державного управління у бюджетній сфері. Запровадження програмно-цільового методу бюджетування, який вимагає визначення цілей та завдань програми, а також показників виконання для оцінювання реалізації завдань, стало ключовим у проведених змінах. Цей метод став основою для складання бюджетів всіма державними установами та складання звітів про виконання. Ключовим також стало оприлюднення середньострокових прогнозів, з урахуванням вимог щодо прозорості поправок до прогнозних показників, зумовлених зміною макроекономічних параметрів. Надано більшої самостійності керівникам установ у питаннях управління ресурсами, зокрема запроваджено систему розподілу керівниками установ залишку коштів, що утворилися на кінець року внаслідок економії поточних видатків. Запровадження системи прогнозу видатків на середньострокову перспективу стало наступним кроком реформування державних фінансів. Відповідно до визначених загальнодержавних пріоритетів у тій чи іншій галузі прогноз розробляється кожним міністерством на плановий рік та на три наступні роки. З позиції бюджетного регулювання розвитку економіки такий підхід забезпечує створення базових умов для ефективного реалізації державної політики, поєднуючи довгострокову стратегію з короткостроковими бюджетними цілями. Наступним кроком у вдосконаленні підходів до бюджетування, розпочатим із кінця дев'яностих років минулого століття, став перехід від звітування за програмами, коли основна увага приділялася тому, що було зроблено та які послуги було надано, до звітування за результатами, коли основна увага приділяється результатам, яких було досягнуто завдяки наданим послугам. З цього періоду застосовується методика підготовки і виконання бюджету, заснована на результатах: досягнутих шляхом виконання бюджетних програм на рівні кожного міністерства та кінцевих результатах: отримання соціально-економічного ефекту

від надання бюджетних послуг. Міністерства та відомства готують пропозиції до бюджету на наступний бюджетний період в розрізі програм, дотримуючись основної вимоги в частині визначення напрямів діяльності, вартості програм, їх цілей та показників виконання. За такого підходу наголос здійснюється на послугах, які надає державний сектор та їх відповідності загальнодержавним пріоритетам. Звітність про кінцеві результати діяльності та виконання бюджету міністерств складається та аналізується за основними групами показників, які характеризують кількість та якість наданих послуг: перша група характеризує соціально-економічний ефект виконання галузевих міністерських програм; друга — визначає результат надання бюджетних послуг за внутрішньовідомчими програмами, рівень виконання бюджетних зобов'язань. Напрацьовано достатній досвід оцінки бюджетних програм, які є щорічними та короткостроковими, для подальшого використання цих результатів. За допомогою якісних і кількісних індикаторів з врахуванням недоліків попереднього періоду, проводиться запровадження системи удосконалення планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних видатків. Недостатність повної інформації про стан реалізації програм, обмеженість фінансових та адміністративних ресурсів, що спрямовувались на проведення заходів по оцінці, призводили до певних проблем. Тому було прийнято рішення проведення комплексних досліджень щодо оцінки бюджетних програм, результати яких використовуються у бюджетному процесі, інтеграцію оцінки стану реалізації зазначених програм у бюджетний процес. Крім того, зовнішня оцінка програм була доповнена внутрішніми механізмами контролю шляхом створення у фінансових службах міністерств, відомств відповідних підрозділів, до обов'язків яких входить проведення оцінки стану реалізації бюджетних програм. Посилено контрольні функції органів влади щодо контролю за витрачанням ресурсів держави на всіх стадіях бюджетного процесу. Так, на стадії формування плану майбутніх витрат бюджету Міністерство фінансів країни проводить оцінку урядових програм щодо витрачання коштів держави і з врахуванням зазначеного подає на розгляд до законодавчого органу відповідні пропозиції. Зазначене Міністерство наділено повноваженнями по розробці та поданню на розгляд уряду бюджетних законопроектів; виданню інструкції щодо ведення фінансових та бюджетних справ; постійного контролю фінансових показників і правом вимоги необхідної інформації щодо виконання бюджету, контролю і регулювання боргових відносин і грошових операцій уряду. Разом з тим, посилено відповідальність за витрачання коштів бюджету на рівні їх отримувачів. Після затвердження парламентом обсягів витрат за програмами, повноваження витрати коштів делегуються міністерствам.

У Канаді зміни у системі державного управління у сфері впровадження бюджетування, орієнтованого на результат, відбуваються постійно шляхом впровадження більш прогресивних механізмів. Важливими є чіткий розподіл повноважень і відповідальності між учасниками державного управління, бюджетування за результатами, необхідність ефективного координації дій. Розвинута система збору даних про результативність бюджет-

них видатків забезпечується галузевими міністерствами, департаментами, їх службами внутрішнього аудиту, які готують звіти про результати аналізу та звіти про напрями майбутньої діяльності. Оцінка бюджетних видатків проводиться за кожний бюджетний період. Видаткові програми мають бути спрямовані на досягнення результатів; при визначенні цілей та завдань використовуються такі кількісні показники, які дозволяють накопичувати поточну інформацію, необхідну для оцінки результатів програми. Кращим способом визначення внеску програми у досягнення мети є систематична оцінка програми, якісний аналіз дозволяє здійснювати щорічний перегляд у межах бюджетної системи діючих середньострокових планів міністерств.

Доцільним є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості системи державних фінансів з огляду на те, що система державних фінансів таких європейських країн, як Ірландія, Португалія, Іспанія, Греція зазнала найбільшого розбалансування в період економічних трансформацій. Необхідність підтримки фінансових інституцій, належного рівня платоспроможного попиту населення, обмежені можливості проведення компенсаторної податкової політики обумовили зростання показників дефіциту бюджету. Середньозважений показник частки бюджетного дефіциту у валовому внутрішньому продукті за період 2008—2016 років у Сполучених Штатах Америки становив 8,6 відсотка, Японії — 8,2 відсотка, Греції, Індії — 8,0 відсотка, Іспанії — 7,9 відсотка, Великій Британії — 7,4 відсотка, Португалії — 6,7 відсотка.

Під час розробки методологічної бази для удосконалення механізму використання бюджетного дефіциту доцільно враховувати відповідний досвід у частині спрямування залучених джерел покриття дефіциту на інноваційно-інвестиційні програми. Активне використання дефіциту бюджету як інструменту економічного зростання шляхом зниження рівня податкового навантаження та збереження значень показника державних видатків у валовому внутрішньому продукті має місце у Франції, Великій Британії, Німеччині, Сполучених Штатах Америки, Японії. Реалізація зазначеного спрямована на стимулювання рівня зайнятості, сукупного попиту та пропозиції, структурних зрушень економіки, збільшення її високотехнологічної складової, проведення ефективної соціальної політики з урахуванням циклічності економічного розвитку та показників боргової стійкості. Основними напрямками вдосконалення бюджетної політики у сфері використання дефіциту бюджету на середньострокову перспективу є забезпечення збалансованості бюджету у ході економічного циклу, зменшення питомої ваги державного боргу у валовому внутрішньому продукті, підвищення якості середньострокового бюджетного планування, посилення дієвості бюджетних механізмів. Накопичений світовий досвід управління бюджетним дефіцитом показує, що намагання обмежити рівень дефіциту бюджету без врахування стану соціально-економічного розвитку поглиблює структурні дисбаланси фінансової системи країни. Доцільним є використання дефіциту бюджету як інструменту стимулювання економічного зростання в умовах економічних трансформацій. Натомість, у період економічного зростання пріоритетним напрямом реалізації бюджетної політики на середньострокову пер-

спективу є зменшення показника дефіциту бюджету, боргового навантаження. Основним джерелом та механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційно-інвестиційного характеру мають стати видатки розвитку у складі державного та місцевих бюджетів, роль яких зростатимуть з огляду на необхідність реалізації стратегії довгострокового економічного розвитку країни [8].

Світовий досвід формування та реалізації основних пріоритетів бюджетної політики в розвинутих країнах щодо основних пріоритетів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її регіонів, галузей економіки. На цьому етапі розвитку державних фінансів простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками шляхом запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; є чітко визначеним розвиток державного управління у сфері надання державних послуг, спрямованих на кінцевий результат використовуються відповідні механізми бюджетування для покращення результативності використання бюджетних коштів; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних видатків за допомогою якісних і кількісних індикаторів; дотримання принципу підзвітності органів влади громадськості [6]. Набув достатньо застосування програмно-цільовий метод бюджетного управління, який сприяє більшій ефективності та прозорості у використанні бюджетних ресурсів, у тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів; встановлює зв'язок між використаними бюджетними ресурсами та отриманими результатами від їх використання; регулює розподіл бюджетних коштів між програмами на основі отриманих результатів. Як інструмент бюджетного регулювання програмно-цільовий метод дозволяє встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень. Досвід реалізації заходів бюджетного регулювання в країнах з розвинутою економікою свідчить про необхідність формування бюджетної політики, що спрямована на інституційні перетворення фінансової системи, удосконалення податкової системи та підвищення фіскальної транспарентності. Важливим є збалансування дохідної та видаткової частини бюджету, що передбачає посилення фінансового контролю за державними видатками, пошуком нових джерел бюджетних надходжень, підвищення якісного рівня управління державними борговими зобов'язаннями.

ВИСНОВКИ

Дослідження зарубіжного досвіду формування і реалізації бюджетної політики надасть можливість визначити основні бюджетні пріоритети на сучасному етапі розвитку економіки: підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних видатків за допомогою якісних і кількісних індикаторів. Накопичений світовий досвід щодо напрямів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися з урахуванням особливостей соціально-економічного

розвитку як країни і регіону, так і конкретних галузей економічної діяльності. Перехід до середньострокового бюджетного планування та прогнозування набув широкого застосування у країнах з розвинутою економікою. На цьому етапі розвитку державних фінансів у європейських країнах з метою спрямування обмежених бюджетних ресурсів на виконання пріоритетних завдань державної політики простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками. У багатьох країнах із розвинутою економікою розвиток державного управління у сфері надання суспільних, державних послуг, спрямованих на кінцевий результат, є чітко визначеною тенденцією протягом останніх років. Програмно-цільовий метод бюджетного планування, який забезпечує зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами, регулює розподіл бюджетних коштів між окремими програмами на основі вимірюваних результатів, сприяє більшій ефективності та прозорості, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів. Кожна країна має свої особливості при впровадженні системи програмно-цільового планування, однак низка підходів та принципів є загальними. В якості інструменту звітності органів державного управління перед суспільством застосовується система показників ефективності та результативності бюджету. Планування фінансових ресурсів у майбутніх періодах здійснюється з врахуванням результатів розрахунків зазначених показників звітуємого періоду, застосування програмно-цільового методу бюджетного планування вимагає контролювати ефективність процесів державного управління.

Бюджетна політика країни як динамічна система, що розвивається в залежності від соціально-економічних потреб суспільства, має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Бюджетне регулювання є вагомим складовою бюджетної політики, функціональне призначення якої є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку, в залежності від показників економіки мають коригуватися цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах економічної рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. Підхід розвинутих країн до реалізації заходів бюджетного регулювання є важливим з позиції необхідності оцінки впливу бюджетної політики на динаміку економічного розвитку на різних стадіях економічного циклу завдяки їх багаторічному досвіду прогнозування бюджетних показників. Пріоритетним напрямом бюджетної політики розвинутих країн є забезпечення стійкості системи державних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Особливої значущості набувають питання підвищення ефективності бюджетних видатків. Задля посилення дієвості заходів бюджетного регулювання необхідним є проведення системних реформ у сфері державних фінансів. Бюджетна політика у країнах з розвинутою економікою є ефективним інструментом регулювання соціально-економічного розвитку. Система бюджетного регулювання ґрунтується

на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних складових щодо визначення та реалізації основних напрямів бюджетної політики, планування і прогнозування бюджетних показників, використання бюджетних коштів, здійснення контролю за виконанням бюджету, досягнення відповідних соціально-економічних цілей та завдань.

Література:

1. Бюджетна складова реалізації домінуючих напрямів суспільного розвитку: монографія / За ред. Л.В. Лисяк. — Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. — 396 с.
2. Запатріна І.В. Бюджетне регулювання економічного зростання: автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / І.В. Запатріна; Науково-дослідний фінансовий інститут Міністерства фінансів України. — К.: НДФІ, 2008. — 37 с.
3. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу. — К.: Знання, 2011. — 639 с.
4. Макогон В.Д. Бюджетна політика у країнах ЄС / В.Д. Макогон // Вісник КНТЕУ. — 2011. — № 6. — С. 36—46.
5. Мярковський А.І. Стратегічні напрями розвитку системи управління державними фінансами / А.І. Мярковський // Фінанси України. — 2013. — № 8. — С. 7—18.
6. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В. Павелко, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. — 2015. — № 2. — С. 64—73.
7. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни / І.Я. Чугунов // Казна України. — 2014. — № 6. — С. 25—28.
8. Чугунов І.Я. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень / І.Я. Чугунов, В.Д. Макогон // Економічний часопис-XXI. 2016. — № 3—4 (2). — С. 66—69.

References:

1. Lysiak, L.V. (2015), *Biudzhetna skladova realizatsii dominantnykh napriamiv suspil'noho rozvytku* [Budget component of the implementation of dominant areas of social development], DDFa, Dnipropetrovsk, Ukraine.
  2. Zapatrina, I.V. (2008), "Budgetary regulation of economic growth", Ph.D. Thesis, Economy, NDFI, Kyiv, Ukraine.
  3. Karlin, M.I. (2011), *Finansy krain Yevropejs'koho Soiuzu* [Finances of the countries of the European Union], Znannia, Kyiv, Ukraine.
  4. Makohon, V.D. (2011), "Budget policy in EU countries", *Visnyk KNTEU*, vol. 6, pp. 36—46.
  5. Miarkovs'kyj, A.I. (2013), "Strategic directions of development of the system of management of public finances", *Finansy Ukrainy*, vol. 8, pp. 7—18.
  6. Pavelko, A.V. and Chuhunov, I.Ya. (2015), "Budget policy of economic development", *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 64—73.
  7. Chuhunov, I.Ya. (2014), "Budget relations in the system of socio-economic development of the country", *Kazna Ukrainy*, vol. 6, pp. 25—28.
  8. Chuhunov, I.Ya. (2016), "Budget policy in the context of economic transformation", *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, vol. 3—4 (2), pp. 66—69.
- Стаття надійшла до редакції 28.07.2018 р.*